

*Heidi Enwald, Helena Käsäkoski, Kristina Eriksson-Backa,
Noora Hirvonen & Isto Huvila*

Yli 50-vuotiaiden näkemyksiä sähköisten terveydenhuoltopalveluiden sisällöstä: systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Heidi Enwald, orcid.org/0000-0003-1953-2157, Oulun yliopisto & Åbo Akademi, heidi.enwald@oulu.fi

Väestön ikärakenne on muuttunut ja muuttumassa maailmanlaajuisesti: yhä suurempi osa ihmisistä on iäkkäitä. Väestön ikääntyessä myös pitkäaikaissairaudet lisääntyvät. Toisaalta terveydenhuollossa korostuu yhä enemmän ihmisen oma vastuu terveydestään (Barry & Edgman-Levitan 2012). Sähköisiä terveydenhuoltopalveluja on esitetty yhdeksi ratkaisuksi terveydenhuollon tuleviin haasteisiin, mutta toistaiseksi niiden vaikuttavuus on ollut melko vähäinen. Palveluita on rakennettu siitä lähtökohdasta, että asiakas tunnistaa oman terveytensä hoitoon liittyvät tarpeet ja pystyy hakemaan tarvitsemaansa hoitoa ja itselleen relevanttia informaatiota. Arkipäivän terveystieto- ja informaatiokäyttämisen on kuitenkin monitahoinen ilmiö, jonka kaikkia puolia ei palveluiden suunnittelussa ole otettu riittävästi huomioon. (Hayes & Aspray 2010, Neter & Brainin 2012.)

Sähköisiä terveydenhuoltopalveluja kutsutaan nimellä eTerveys (eHealth). Laajasti määriteltynä eTerveys tarkoittaa “terveydenhuoltoalan välineitä ja palveluja, jotka hyödyntävät tieto- ja viestintäteknologiaa ja joiden pyrkimyksenä on parantaa sairauksien ehkäisyä, diagno-

sointia, hoitoa, seuranta ja terveydenhuollon hallintoa” (Euroopan Komissio 2016). Muita eTerveiden määritelmiä ovat esittäneet mm. Eysenbach (2001) sekä Wyatt ja Liu (2002). Viime vuosina eTerveiden tutkimus on korostanut myös uusien, kokonaisvaltaisten ja käyttäjiä paremmin huomioivien lähestymistapojen merkitystä palveluiden suunnittelussa (van Gemert-Pijnen ym. 2011). Tämä vaatii ymmärrystä palveluiden käyttäjien tarpeista, mielipiteistä ja kokemuksista.

Tutkimuksissa on havaittu useita syitä sille, miksi vanhemmat ihmiset eivät käytä tietokoneita ja Internetiä. Näitä ovat mm. puutteet käytötaitoissa (Taha ym. 2009, Choi & DiNitto 2013) sekä käytettävyyteen liittyvät ongelmat (Morris, Goodman & Brading 2007). Ikääntynyt voi myös kokea, että tietokoneen käytöstä ei ole hänelle riittävästi hyötyä tai hän ei luota riittävästi käytön turvallisuuteen (Sheng & Simpson 2015, Fischer ym. 2014). Ikääntymiseen liittyy myös fysiologisia ja kognitiivisia muutoksia, jotka voivat vaikeuttaa tietokoneen käyttöä. Keski-ikäisten ylittävien kokemusten ja mielipiteiden sähköisten terveydenhuoltopalvelujen käytöstä on tutkittu, mutta toistaiseksi näiden tutkimus-

ten tuloksia ei ole systemaattisesti koottu yhteen. Tähän puutteeseen vastataksemme olemme tekemässä systemaattista kirjallisuuskatsausta tutkimuksista, joissa käsitellään yli 50-vuotiaiden näkemyksiä sähköisten terveystalvelujen sisällöistä ja niiden vastaavuudesta käyttäjien tarpeisiin.

Katsausartikkeli on osa HIBA (Taking Health Information Behaviour into Account: implications of a neglected element for successful implementation of consumer health technologies on older adults) -tutkimushanketta, jossa tarkastellaan yli 50-vuotiaiden terveystalveinformaatiokäyttyymisen suhdetta kuluttajille tarkoitettuihin sähköisiin terveydenhuoltalveluihin (HIBA, 2016). Suomen Akademia on myöntänyt hankkeelle rahoituksen vuosille 2015–2019.

Katsausartikkelin tarkoituksena on kartoittaa aikaisemman tutkimuksen perusteella, miten 50–70 vuotiaat (vuosina 1946–1965 syntyneet) kokevat sähköisten terveystalvelujen käytön ja niiden hyödyllisyyden.

Katsausartikkeliä varten tehtiin systemaattinen tiedonhaku marraskuussa 2015. Haku toteutettiin seuraavia tietokantoja käyttäen: PubMed, CINAHL (EBSCO), LISTA (EBSCO), Academic Search Premier (EBSCO), LISA (ProQuest), Applied Social Sciences Index and Abstracts (ProQuest) Computer and Information Systems Abstracts (ProQuest) and EBM Reviews (Ovid). Hakutermeinä käytettiin laajasti Internetiin, sähköisiin terveystalveluihin, terveyteen ja hyvinvointiin sekä tutkittavaan ikäryhmään liittyviä ilmaisuja synonyymeineen. Haku rajattiin vertaisarvioituihin, englanninkielisiin alkuperäistutkimuksiin, jotka on julkaistu vuoden 2010 jälkeen. Lisäksi suoritettiin manuaalisesti hakuja keskeisistä tieteellisistä julkaisuista.

Päällekkäisten tulosten poiston ja manuaalisten hakujen jälkeen lopullinen saanto oli 3003 artikkelia. Otsikoiden ja abstraktien perusteella katsaukseen valittiin lähempään kokotekstien tarkasteluun 235 artikkelia. Valinnan teki vähintään kaksi tutkimusryhmän tutkijaa itsenäisesti.

Valintakriteerit olivat seuraavat:

Artikkelin aiheena tuli olla

1. kuluttajille tarkoitettu sähköinen terveys palvelu (ei terveydenhuollossa käytössä oleva

järjestelmä, ei ”älykoti”, ei robotiikkaa, ei pelkästään kotimittaustulosten välittämistä terveydenhuollon ammattilaisille)

2. tutkittavan otoksen ikä 50–70 vuotta (tai ainakin osa tässä ikäryhmässä)

3. käyttäjäkokemus/havaittu hyödyllisyys/ tyytyväisyys

4. vertaisarvioitu alkuperäistutkimus, kieli englanti
Merkittävin poiskarsintaperuste valinnan ensimmäisessä vaiheessa oli se, että artikkeli ei liittynyt mitenkään kuluttajille tarkoitettuihin sähköisiin terveystalveluihin. Syyskuun alussa 2016 olemme tekemässä lopullista katsaukseen mukaan valittavien artikkelien valintaa. Näillä näkymin mukaan tulee päätyämään noin 37 artikkelia. Tiedonhaku ja artikkelien valinta on suoritettu mahdollisimman pitkälti PRISMA-ohjeistusta noudattaen (Moher et al. 2009).

Esiteltävä systemaattinen katsaus antaa yleiskäsityksen sähköisten terveydenhuoltalvelujen käyttäjätutkimuksesta ja niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat käyttäjäkokemuksiin, -tyytyväisyyteen ja palveluiden koettuun hyödyllisyyteen. Katsauksen tuloksia voi jo sellaisenaan hyödyntää olemassa olevien ja tulevien sähköisten terveydenhoitopalveluiden suunnittelussa niin, että ne nivoutuvat paremmin yhteen käyttäjien laajempaan terveystietokäyttyymiseen. Lisäksi katsaus pohjustaa tulevaa sekä HIBA-projektissa tehtävää että laajemmin eTerveyteen liittyvää tutkimusta. Informaatiotutkimuksen päivillä marraskuussa 2016 tulemme esittelemään kirjallisuuskatsauksen alustavia tuloksia.

Lähteet

Barry, M. & Edgman-Levitan, S. (2012). Shared decision-making: the pinnacle of patient-centred care. *New England Journal of Medicine*, 366(9): 780–781.

Choi, N.G. & DiNitto, D.M. (2013). The digital divide among low-income homebound older adults: Internet use patterns, eHealth literacy, and attitudes towards computer/Internet use. *Journal of Medical Internet Research*, 15(5): e93.

Euroopan Komissio (2016). Sähköiset terveydenhuoltalvelut. URL: http://ec.europa.eu/health/ehealth/policy/index_fi.htm (30.8.2016)

- Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *Journal of Medical Internet Research*, 3(2): e20.
- Fischer, S.H., David, D., Crotty, B.H., Dierks, M. & Saffran, C. (2014). Acceptance and use of health information technology by community-dwelling elders. *International Journal of Medical Informatics*, 83(9):624–635.
- Hayes, B.M. & Aspray, W. (Eds.) (2010). *Health informatics: a patient-centered approach to diabetes*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 3–81.
- HIBA blog (2016). URL: <http://blogs2.abo.fi/hiba/> (1.9.2016)
- Moher, D., Liberat, A., Tetzlaff, J. & Altman, D.G., The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med*, 6(7): e1000097.
- Morris, A., Goodman, J., Brading, H. (2007). Internet use and non-use: views of older adults. *Universal Access in the Information Society*, 6(1): 43–57.
- Neter, E, Brainin, E. (2012). eHealth literacy: extending the digital divide to the realm of health information. *Journal of Medical Internet Research*, 14(1): e19.
- Sheng, X., Simpson, P.M. (2015). Health care information seeking and seniors: Determinants of Internet use. *Health Marketing Quarterly*, 332(1): 96–112.
- Taha, J., Sharit, J., Czaja, S. (2009). Use of and satisfaction with sources of health information among older Internet users and nonusers. *The Gerontologist*, 49(5): 663–673.
- van Gemert-Pijnen, J.E.W.C., Nijland, N., van Limburg, M., Ossebaard, H.C., Kelders, S.M., Eysenbach, G., et al. (2011). A holistic framework to improve the uptake and impact of eHealth technologies. *Journal of Medical Internet Research*, 13(4):e111.
- Wyatt, J.C., Liu, J.L.Y. (2002). Basic concepts in medical informatics. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(11): 808–812.